

ŞEYHÎ'NİN HÜSREV Ü ŞİRİN MESNEVİSİNDE MECLİS

DR. MUSTAFA YUNUS GÜMÜŞ*

Öz

Bir toplumun sosyokültürel hayatını yansıtması açısından önemli olan, dönemin sosyal hayatı ile ilgili zengin materyaller edinmemizi sağlayan meclisler, mesnevilerde de yerini almıştır. Bu yönüyle toplum hayatını yansıtan birer belge olan mesnevilerde meclis, çok geniş bir şekilde işlenmiştir. Makalemize konu olan Şeyhî'nin *Hüsrev ü Şîrîn* mesnevisi de dönemin sosyokültürel özelliklerini yansıtması açısından önemli bir eserdir. Mesnevide görüleceği üzere meclis düzenlemenin nedenleri, meclise katılan kişiler, mecliste kullanılan aletler, meclisin yeri ve zamanı, mecliste geçerli olan usuller, meclisteki etkinlikler detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Bu unsurlar toplumun eğlence kültürü ve anlayışını, mutfak kültürünü, âdet ve alışkanlıklarını gözler önüne sermektedir.

Anahtar Kelimeler: Meclis, bezm, eğlence, sosyokültürel değerler.

ABSTRACT

The parties, which are important in terms of reflecting the sociocultural life of a society and which enable us to obtain rich materials related to the social life of the period, have also taken place in mesnevi. In this respect, the mesnevi, which is a document reflecting the life of society, has been covered in a very wide way. *Khosrov and Shirin* of Khosrevi, which is the subject of our article, is an important work in terms of reflecting the sociocultural characteristics of the period. As can be seen in Mesnevi, the reasons for the assembly of the parties, the people who participated in the assembly, the tools used in the assembly, the place and time of the assembly, the procedures in the assembly and the activities in the assembly were

* DR. MUSTAFA YUNUS GÜMÜŞ, Türk Dili ve Edebiyatı, Email: mygumus@hotmail.com.

discussed in detail. These elements reveal the society's entertainment culture and understanding, culinary culture, customs and habits.

Keywords: Assembly, bezm, entertainment, sociocultural values.

چکیده

آنچه که از نظر انعکاس زندگی فرهنگی اجتماعی یک جامعه مهم می باشد، مجالسی است که برای غنی تر کردن زندگی اجتماعی برگزار می گردد و این در مثنویها هم جای داده شده است. با این نگرش مجلس به عنوان منعکس کننده زندگی جامعه بصورت گسترده ای در مثنویها کار شده است. آنچه که موضوع این مقاله نیز می باشد مثنوی "خسرو و شیرین شیخی" می باشد که شرایط اجتماعی و فرهنگی زمان خویش را دربر می دارد. آنچه در مثنوی دیده میشود: دلیل ایجاد مجلس، افرادی که در مجلس شرکت می نمایند، ابزاری که در مجلس استفاده می گردد، مکان و زمان مجلس، اصول رایج در مجلس و مراسم بصورت کامل شرح داده شده است. این عناصر فرهنگ سرگرمی جامعه، فهم و درک جامعه، فرهنگ آشپزی، عادات و رسوم را در معرض چشم به نمایش می گذارد.

کلید واژه ها مجلس، بزم، سرگرمی، ارزش های فرهنگی و اجتماعی.

1. GİRİŞ

Osmanlı'da birçok yönden birbirinden farklı olan iki kültürden bahsetmek mümkündür: Sahip olduğu sınırsız imkânlar sayesinde ayrıcalıklı bir sınıf hâline gelenlerin oluşturduğu saray kültürü ve imkânsızlıklar içinde belli bir yaşam tarzında hayatını idame ettiren insanların oluşturduğu halk kültürü. Bu kültürlerin şekil ve içerikleri aynı olmamakla birlikte yeme, içme, eğlenme gibi ortak noktaları bulunmaktadır. Bu faaliyetler toplumlarda içinde bulunulan zamana, mekâna, toplumların gelenek ve göreneklerine farklılık gösterse de birçok yönden de benzerlikleri bulunmaktadır. Bu benzerliklerden biri de yaşama kültürünün önemli aktivitelerinden biri olan eğlencedir. Eğlence, insanların güzel vakit geçirmek, hayattan zevk almak ve hayatın meşakkatlerinden uzaklaşmak için yaptıkları toplantılardır. Bu toplantıların yapıldıkları muhit, ortam ve eğlence

unsurlarının zenginliği değişse de ortak noktaları eğlenceyi düzenleyenlerin eğlenmeleridir. Bu faaliyetlerin amacı, çalışmanın vermiş olduğu bedensel yorgunluğu ortadan kaldırmak, günlük yaşamın monotonluğunu kırıp hayata bir hareketlilik kazandırmaktır. Yeni bir heyecan ve zevk alma duygusunu geliştiren eğlence, farklı kesimlerdeki insanların bir araya gelmelerini sağlamak suretiyle sosyal bağların güçlenmesini sağlar (Armutlu, 2015: 59). Bununla birlikte eğlencenin, Osmanlı toplumunda bireylerin toplum içinde kendilerini göstermelerini sağlayan bir fırsat olduğunu söyleyebiliriz.

Sosyokültürel etkileşimin güçlenmesini sağlayan eğlence, bir toplumun yaşam biçimini ortaya koyması açısından önemlidir. Toplumun yeme, içme, müzik eşliğinde eğlenme özelliklerini yansıtmakla beraber eğlenceler, o toplumun mutfak kültürü, giyim kuşam kültürü; gelenek, görenek, âdet ve alışkanlıkları, bir topluluk içinde sergiledikleri davranış biçimleri, bir araya gelinen mekânların mimarî özellikleri, bu mekânların süslenmesi, kullanılan kap ve aletler, hizmet eden insanların özelliklerine ulaşmamızı sağlayan kültürel bir hazine olarak görülebilir (Armutlu, 2015: 59).

Bu makalede, İran edebiyatı ve Türk edebiyatında birçok örneği bulunan, Şeyhî'nin yazdığı Hüsrev ü Şîrîn mesnevisinde meclis kavramı incelenmiştir. Bu mesnevide tespit ettiğimiz beyitler ile meclis kavramı detaylı bir şekilde irdelenmiştir.¹

2. MECLİS

Meclis, Arapça bir kelimedir. Oturulan yer ve oturma zamanı, oturum, toplantı anlamlarına gelen bu kelime eğlence, sohbet, ilim gibi kelimeler ile tamlama hâlinde kullanılarak toplantının amacı, türü ve niteliği gösterilmiştir (Bozkurt, 2000: 241). Bu kelimenin ıstılahi karşılığı Fars edebiyatında bezmdir. Hemen her sözlükte bezm, bir grubun eğlenmek, neşelenmek amacıyla etrafında oturduğu, çeşitli araç ve gereçlerden faydalanmak suretiyle düzenlediği meclis şeklinde tanımlanmaktadır (Armutlu, 2015:

¹ Bu çalışma oluşturulurken Faruk Kadri Timurtaş'ın "Şeyhî'nin Hüsrev ü Şîrîn'i (İnceleme-Metin)" adlı eserinden yararlanılmıştır. Örnek beyitlerin gösteriminde parantez içinde sırasıyla sayfa ve beyit numaraları verilmiştir. Beyitlerden sonra: (Örneğin; 104/2856) Metin içinde beyitlere atıfta bulunurken: (Örneğin; s. 104: 2856).

60). Edebiyatımızda “bezm” ve “meclis” kelimeleri aynı anlama gelecek şekilde kullanılmaktadır. Bu iki kelime, içki içilen, eğlenilen ve sohbet edilen yemekli büyük eğlenceler anlamında kullanılmıştır. Meclisler; belirli kuralları, adabı ve ritüelleri olan bir ayin olarak değerlendirilebilir (Bahadır, 2012, s. 208). Mutlu olmak ve neşelenmek için yapılan meclis, eğlenciyi içinde barındırmakla birlikte eğlence kavramının ötesine geçerek daha kapsamlı, çok boyutlu bir kavram hâline gelmiş ve toplumun kültürünü yansıtan bir ayna olmuştur.

Toplumun her kesiminin, özellikle hükümdarların düzenlediği meclisler ortak mutlulukları paylaşmak için düzenlenmiştir. Hükümdarlar, b yük lüklerini ve devletin gücünü yansıtan bir gösterge olarak gördükleri için bu törenleri ciddi bir görevmiş gibi telakki etmişler, törenlerde binlerce hizmetçi bulundurmuşlar, şarkıcılar, çalgıcılar, aşçılar görevlendirmişlerdir (Armutlu, 2015: 61). Bu durum Şeyhî'nin yazdığı Hüsrev ü Şîrîn adlı mesnevîde de açık bir şekilde görülmektedir.

2.1. Meclis Düzenleme Gerekçeleri

2.1.1. Doğum:

Mesnevîde meclis düzenlemenin birbirinden farklı birçok sebebi bulunmaktadır. Bu nedenlerden biri de doğumdur. Medayin hükümdarı Hürmüz'ün bir erkek çocuğu dünyaya gelir. Buna çok sevinen Hürmüz, yaşadığı mutluluğu halkı ile paylaşmak için büyük bir eğlence düzenler. Bu eğlencelere ülkedeki halkın çoğu iştirak etmiş ve hükümdarın emri ile bütün şehirler, çadırlar süslenmiştir. Bu eğlenceler bir ay sürmüştür:

Bir oğlan verdi ol sultân-ı ‘âlem
Ki yarar derler ise cân-ı ‘âlem (30/804)

Beşâretler buyurdı Hürmüz-i şâh
Bezendi il ü şehri ü hayl ü hargâh (30/807)

Medâyin mülki belki Îrân tamâmı
Bir ay şadîliğ etdü hâs ü ‘amı (30/808)

Doğum için düzenlenen eğlencelerin anlatıldığı bölümde Hüzmüz'ün oğluna Hüsrev adının verildiği görülür:

Çü Husrevlik nişânın tîz ururlar
Adını Husrev-i Pervîz ururlar (30/809)

2.1.2. Evlenme

Meclis düzenleme nedenlerinden biri de evliliklerdir. Toplumlar, evlilikleri kutsal olarak görmekte ve yaşadıkları bu mutluluğu tören şeklinde kutlamayı tercih etmektedir. Mesnevide Hüsrev'in yaptığı iki evlilikten bahsedilir. Bunlardan ilki Rum Kayseri'nin kızı Meryem ile olan evliliğidir. Siyasi ve askerî ilişkilerin ön planda olduğu bu evlilik olayında Kayser'in Hüsrev'i çok beğendiği ve kızıyla evlendirmek istediği Hüsrev'e iletilir. Hüsrev de istemeyerek de olsa bu evlilik teklifini kabul eder ve Kayser'in kızı Meryem ile evlenir. Kayser, kısa bir süreliğine de olsa ziyafet vermiştir (s. 134-136):

Bakarak Husrev-i Pervîze Kayser
Görür kim cism ü cân olmuş musavver (134/3612)

Biraz gün kim yedürdi vü içürdi
Safâyı kondurup hüznü göçürdi (134/3616)

Mahabbetden diledi şâh Kayser
Ki ede kızını Pervîze hem-ser (135/3622)

Çü berkindi karâr u 'ahd ü peymân
Kabûl eyledi ol tezvîci sultân (135/3627)

Gönülsüz kılur idi 'ayş ü 'işret
Berây-ı maslahat ederdî sohbet (135/3628)

Hüsrev'in evliliklerinden ikincisi ise hikâyenin ana kahramanlarından olan Şirin ile gerçekleşir. Hüsrev ile Şirin'in evliliği aşk evliliğidir. Hüsrev ile Şirin arasında aracı ve görücü rolünü Şavur üstlenmiştir. Mesnevinin

başında Şavur, Şirin'e âşık olan Hüsrev'in resmini Şirin'e gösterdikten sonra Hüsrev'in evlilik teklifini sunmak amacıyla bir yüzük verir. Hikâyede Şavur, Hüsrev'in isteğiyle Şirin'i getirmek için birkaç defa Medayin'e gider (s. 76-79):

Pes andan bir yüzük çıkardı sundı
Ki gün yüzi anun yüzinde tondı (53/1444)

Degül kıymet cihânun taht ü tâcı
Degir bir bakımı 'âlem harâcı (53/1445)

Şirin, Hüsrev'in evlilik teklifini kabul eder ve Hüsrev, Şirin'in bulunduğu şehir olan Medayin'e yerleşir (s. 242). Hüsrev, Şirin ile yapacakları düğünün hazırlıklarına başlamadan önce Medayin şehrinin büyükleri ile bir araya gelir. Hüsrev'in emriyle şehir süslenmeye başlar (s. 242: 6391-6395). Toplantıya katılan kişiler, düğün kararının hayırlar getirmesi için dua ederler (s. 243: 6401-6402). Düğün hazırlıkları başladıktan sonra Hüsrev, Şirin'i Medayin'deki sarayına getirmek için yola çıkar. On bin at, on bin deve, davullar ve çalgılar, kız erkek karışık bin hizmetçi, deve ve karıların taşıdığı altınlar, mücevherler ile birlikte gelini almaya giderler. Hüsrev, Şirin'e mehir olarak Medayin şehrini verir (s. 246-247: 6473-6498). Düğün, törene iştirak eden diğer ülkelerin hükümdarları ve bütün halkın katıldığı büyük şenlikler, ziyafetler ve eğlenceler ile devam eder (s. 244-245: 6438-6455; s. 247: 6504-6508).

2.1.3. Tahta Oturma ve Taç Giyme

Devletlerin ve toplumların siyasi, ekonomik, askerî ve sosyal güçlerini yansıtmaya açısından önem arz eden ritüeller bulunur (Akyıl, 2017: 205). Bu ritüellerden biri de taç giyme törenleri olup bu törenlerin, Hüsrev ü Şîrîn mesnevisinde meclis düzenleme nedenleri arasında olduğu görülür. Hüsrev'in, babası Hüzmüz'ün tahtına oturması şu şekilde geçmektedir:

Hemân-dem bî-tevakkuf şâh-ı ferruh
Ata bindi vü tutdı tahtına ruh (91/2499)

Erişdi sür'at ile taht-gâha
Karışdı devlet ile baht ü câha (91/2500)

Şeref buldı yüzinden tâk ü eyvân
San erdi gün hamel burcına tâbân (91/2501)

Yaraşdurdı cemâli taht ü tâcı
Götürdi bid'at ü bâc ü harâcı (91/2502)

Kamu bağılu gönül buldı küşâdı
Vilâyet toldı 'ayş ü zevk ü şâdı (91/2503)

Hüsrev, Tak-ı Kisra sarayına geçer, sırça tahta oturur ve fildişi taç giyilir. Bu törenlere davet edilen diğer ülkelerin hükümdarlarının oturmaları için de taht hazırlatılır. Bunlar da tahta geçen padişahın tahtı gibi gösterişlidir. Tahta oturma ve taç giyme törenlerine davet edilmiş meşhur hükümdarlar Hüsrev'in önünde diz çökmüşlerdir. Ünlü komutanlar ayakta durarak karşısında saf tutmuşlardır. Atlar, halk ve hizmetçiler on ayrı yerde on saf halinde dizilmişler. Mecliste bulunan herkes sessiz bir şekilde beklemektedir (s. 152-153: 4086-4106). Tahta oturan Hüsrev, yanındakilere nasihat dolu güzel sözler söyledikten sonra ölen Behram için üç günlük yas ilan eder ve bu süre boyunca eğlenceden uzak durur (s. 153-154: 4117-4143; s. 154: 4145).

2.1.4. Özel Günler

2.1.4.1. Nevruz

Bahar günlerinin gelişi, nevrzun devranının habercisidir. Mavi gökyüzü, uğurlar getirir. Öyle ki âlemleri aydınlatan güneş, nevrz ile piruz arasını mesken edinmiştir (s. 104: 2856; s. 104: 2866).

2.1.5. Bahar

Klasik Türk şiirinde bahar mevsiminin farklı bir yeri bulunmaktadır. Bahar mevsimi, eğlence ile ilişkilendirilmiş olup bu mevsimin gelişi ile hayattaki durgunluğun yerini tabiatta ve insanlardaki canlılık alır. Hüsrev

ü Şîrîn'de bahar mevsimi ile birlikte tabiattaki değişim bir meclis yapılmış gibi anlatılmıştır. Tıpkı bir meclis ortamında olduğu gibi ağaçlar raksa girerler, kuşlar şarkılar söyler (s. 105/2281-2291):

Hem ol meclisde âhir mest ü ser-bâz
Açılır perdesi olur kîse perdâz (105/2881)

Mugannî bezme murgân-ı seher-hîz
Kimün âhengi nerm ü kiminün tîz (105/2882)

Baharın gelişi ile birlikte doğanın hareketlenmesi, cenneti andıran bahçeler; gül, nesrin, reyhan ve sümbüller arasında bülbül nağmeleri; pınar, çeşme ve havuzların varlığı meclis düzenlemenin en güzel bahaneleridir. Bu güzel görüntü Şavur'u da hareketlendirir ve o, meclis için hazırlık yapar. Çadırlar, gölgelikler, padişahın oturacağı taht ve dergâhı kurulur; eyvan ve taklar oluşturulur. Toprağa gül suyu dökülür ve meclis yapılan yere güller harman edilir. Havuzların içine inci ve mücevher doldurulur. Havuzun iki kenarına inci ve mücevherlerle süslenmiş iki taht konulur. Diğer tahtlar da mücevherlerle süslenmiş ve onların ışığı gözleri kamaştırır. Bu şekilde süslenen bahçenin, cennetten farksız olduğu söylenmektedir (s. 106: 2904-2919).

3. MECLİSTEKİ KİŞİLER

3.1. Meclis Düzenleyiciler

Toplumdaki statüsü ne olursa olsun herkes meclis düzenleyebilir. Elbette ki kişilerin statüsü ve gelir düzeyi düzenleyecekleri meclisi etkilemekte, farklılıklar göstermektedir. Bu mesnevide meclis düzenleyenler; padişahlar, kahramanlar, hanımlar.

3.1.1. Padişahlar

En güzel ve en şaşıklı meclisler padişahlar tarafından düzenlenir. Çünkü bu meclisler, düzenleyen padişahın büyüklüğünü, kudretini yansıtan bir göstergedir. Medayin hükümdarı Hürmüz, oğlu Hüsrev'in doğumu dolayısıyla bir meclis tertip eder:

Bir oğlan verdi ol sultân-ı 'âlem
Ki yarar derler ise cân-ı 'âlem (30/804)

Beşâretler buyurdi Hürmüz-i şâh
Bezendi il ü şehri ü hayl ü hargâh (30/807)

Gece erişdi şâh ol köye girdi
Ulu meclis düzetdi toya girdi (33/886)

Padişahın düzenlediği meclislere katılan davetliler, padişahlara hürmetlerini göstermek amacıyla padişahın ayaklarına kapanırlar. Hürmüz'ün davetine katılan Behram, padişaha hürmetini sunmak için yere kapanır ve onu övgü dolu sözlerle metheder (s. 83: 2272-2282). Padişahın huzuruna çıkıldığında yüzünü yere sürme ve dualar etme ritüeli oldukça sık kullanılmıştır (s. 74-75: 2027-2044).

Sultan Şirin, sarayında büyük bir eğlence tertip ettirir ve sarayındaki güzel kızlar ile birlikte eğlenir. Hükümdarların düzenledikleri meclislerde şaraplar, kebaplar, türlü türlü yiyecekler bulunur. Genellikle müzikli olan bu meclislerde şarkılar eşliğinde raks eden kişiler vardır. Ayrıca Şirin'in meclisindeki güzellerin ellerine erkek eli değmediği de vurgulanır (s. 44: 1196-1207). Hüsrev'in Şirin ile birlikte düzenlediği meclis anlatılırken on güzel kızdan bahsedilmektedir. Bu kızların gül endamlı, yasemin yüzlü, gönülleri şad eden, peri gibi güzel oldukları vurgulanır (s. 118: 3203-3207).

Sultan Şirin, Hüsrev için meclis düzenlerken altından taht ve ipekten gölgelikler hazırlatır (s. 212: 5606-5610):

Hümâyûna buyurdi ol fitne-engîz
Ki uç şeh katına-dek iy hümâ tîz (212/5606)

Bilene al şol atlas sâye-bânı
Bu kasrun tâkına karşı kur anı (212/5607)

Döşet anda bisât-ı cevherîler
Buhûr-ı müşk ü 'ûd etsün perîler (212/5608)

Pes ol zerrîn murassa'kürsîyi ur

Direk dibinde şeh karşısına tur (212/5609)

Hüsrev, Ermen sultanı Mehin Banu'ya misafir olur. Padişahın huzuruna çıkılırken yapılan ritüeller burada da dikkat çeker. Karşılıklı iltifatlar görülmektedir. Sabah vaktinde büyük davulların çalınması ile birlikte meclis başlar. Hüsrev, altın bir tahta oturur (s. 72: 1972-1984):

Erüp Husrev ayagına kodı baş
Öküş hizmetler etdi aldı şâbâş (72/1972)

Şeh için hayme uruldi vü har-gâh
Bezendi il ü şeh ü taht ü dergâh (72/1974)

Geçüp baht ile zerrîn tahta Husrev
Yüzi nûrı atar keyvâna Pertev (72/1975)

Çü her bir resmi yerine yetürdi
Bir altun kürsîde Bânû oturdi (72/1976)

Padişah olan kişiler hem tahta geçmeden önce hem de tahta geçerken hükümdarlara yakışır meclisler düzenlemişlerdir. Hüsrev tahta geçmeden önce, çadırının bulunduğu yeşil bir alanda birkaç güzel ile bir araya gelip meclis kurar. Bu mecliste Hüsrev, padişahların tacı gibi mücevherler ile süslü taç giymiş ve parlak kadeh ile şarap içmiştir. Bu mecliste Hüsrev'e hizmet eden hizmetçiler ve nedimler de hazır bulunmaktadır (s. 36: 984-989). Hüsrev'in elinde şarap kadehi, dilinde vezinli şiir vardır. Bu mecliste saz ve ud çalan çalgıcılara şarkıcıların nağmesi eşlik eder (s. 73-74: 2000-2010):

Şeh oturmuşdı hargâhında halvet
İçüp ederdi 'ayş ü zevk ü sohbet (73/2000)

Elinde câm-ı sâgar hamr-i gül-gûn
Dilinde zikr-i dil-ber şi'r-i mevzûn (73/2001)

Herîfî bir nice hûb ü güzînler

Nedîmi birkaç ehl ü nâzenînler (73/2002)

Mugannî düzmiş idi söz ile sâz
Nevâ kılmışdı 'uşşâka ser-âğâz (73/2009)

Hurûş ü çûş ile cân menzilinden
Gazeller der idi Husrev dilinden (73/2010)

Ayrıca Hüsrev yine tahta geçmeden önce Şirin ile Aras nehri kıyısında bir meclis düzenler ve nehir kıyısına büyük bir çadır kurdurur. Çadırın içine iki taht kurulur ve onlara hizmet etmeleri için cennetteki melekler gibi tasvir edilen güzel kızlar ve erkekler bulunur. Bu mecliste onlar, ünlü musiki sanatçıları Barbed ve Nigisa'nın icra ettikleri müzik eşliğinde yiyip içip eğlenirler (s. 114: 3107-3118)

Ererler ol suya ki adı Aresdür
Yeri müşkîn havâsı hoş-nefesdür (114/3107)

Begendi ol makâmı bu iki şâh
Buyurdılar tutuldu hayme hargâh (114/3113)

Kuruldu taht-ı şâhî geçdi Pervîz
Müheyâ kıldı 'ayş esbâbını tîz (114/3114)

Hükümdarların meclislerinde gümüş ve altından yapılmış iskemleler kullanılır. Mecliste hükümdarın yakınında bulunan kızlar ay yüzlü olarak tasvir edilmiş ve görenlerin bu meclisi cennetten ayıramayacağı ifade edilmiştir. Gümüş tenli sakiler kollarını sıvayarak altın kadehi döndürerek hizmet etmeye başlar. Onların şarap sunmaya başlamasıyla meclis aydınlanmaya başlar. Sanatçılar saz eşliğinde şarkılarını söylemektedir. Hüsrev'in hem yakın arkadaşı hem de ünlü musiki sanatçısı Barbed, bu meclislerde bulunarak sanatını icra eder (s. 108: 2966-2984). Bu meclislerde eğlence, sabahtan akşama kadar, gecedен seher vaktine kadar aralıksız bir şekilde devam eder (s. 113-114: 3094-3102).

3.1.2. Kahramanlar

Kahramanlar, meclis düzenleyen kişiler arasında padişahlardan sonra gelir. Kahramanların düzenledikleri meclislerin genellikle savaşlar ile bağı olduğu görülmektedir. Savaşlardan önce, savaş sırasında düzenlenen meclisler askerin moral ve motivasyonun arttırmak içindir. İran'ın ünlü hükümdarlarından biri olan Behram-ı Çûbin kahramanlıkları ile meşhurdur. Önceden Hürmüz'ün komutanlarından olan Behram'dan bahsedilirken onun savaşçı yönü ön plana çıkarılmıştır. Behram, zırh giyip savaş meydanında askerleri ile bir araya gelir, yiyip içip eğlenirler. Daha sonra cesaretlendirmek için askerlere hitap eder:

Meger bir subh kim çerh-i zirih-pûş
Götürdi çînî kalkanını ber-dûş (84/2297)

Dedi iy pehlevânlar hâs erenler
Bu bezm âvâzına rakkâs erenler (84/2303)

Gelün gayret kuşağın berk edelüm
Gönülден vehm ü havfi terk edelüm (84/2304)

Çü gönlümüz bir ola egnümüz düz
Bin olsa bire yüz döndürmeyevüz (84/2305)

Behram, Hürmüz ile yaptığı savaşın sonunda zafer kazanır. Bir süre istirahat ettikten sonra zaferin verdiği mutlulukla meclis düzenler (s. 87-88: 2390-2405).

3.1.3. Hanımlar

Meclis düzenleyenler arasında bulunan diğer grup ise hanımlardır. Hanımların düzenlediği meclislerde sadece kadınlar bulunur ve erkekler katılamaz. Şirin'in düzenlediği meclise sadece kadınlar vardır ve bunların sayısı da üç yüzdür. Şirin, bu kadınlar ile gezintiye çıkar, gördükleri bir yeşilliği beğenir ve oraya istirahat etmek için konaklarlar. Ardından da meclis düzenlerler (s. 47: 1272-1274; s. 101-103: 2778-2838).

İdüp Hürşîdi tûp u çarhı meydân
Getürdiler buyurdı tûp ü çevgân (101/2778)

Kemer bağlandı ol üç yüz kamer-ves
Ki ay bunlara kul zühre karavaş (101/2779)

Tonanmış her biri bir dürlü renge
Kimisi şûha benzer kimi şenge (101/2780)

Bu dil-berlerle ol dildâr-ı ferruh
Yüridi tutdı şeh dergâhına ruh (101/2784)

3.2. Meclis Katılımcıları

3.2.1. Hükümdarlar

Meclise katılanların içinde en önemlileri hükümdarlar, askerî ve idari yöneticilerin oluşturduğu temsilcilerdir. Hüsrev, tahta geçtiğinde düzenlediği mecliste Rum Kayseri, hakan ve fağfur altından yapılmış tahtta ağırlanır. Bu mecliste komutanlar ve kahramanlıklarını ispatlamış askerler saf saf dizilir:

Çü buldı baht-ı ferruh tâli'-i nev
Oturdı husrevânî tahta Husrev (152/4091)

Serâ-perdeyle saldı sidreye zeyn
Ser-i nesrîne seyr etdi sumâteyn (152/4092)

Oturmuş Kayser ü Hâkân u Fağfûr
Mücevher kürsîlerde tahtdan dûr (152/4093)

Çök urmuş yer yerin sâhib-kırânlar
Turur saf saf irahdan pehlevânlar (153/4094)

Ayag üzre turanlar der isen kim
Mu'azzam her biri bir şâh-ı iklîm (153/4095)

Hüsrev ile Şirin'in düğünü nedeniyle düzenlenen meclise Türk hükümdarı, Çin hükümdarı Fağfur, Hint hükümdarı Fur, Rum Kayseri; Yemen, Mısır ve Şam sultanları askerleri ile birlikte teşrif etmişlerdir. Bu hükümdarlar ile birlikte dönemin ünlü bilginlerinden Büzürgumid de katılır. Hüsrev ile Şirin'in düğününe katılan bu özel misafirlere muazzam sofralar kurulmuştur:

Mülûk-ı Türk ü Rûmî Şâm u Berber
Çi Fağfûr u çi Hâkân u çi Kayser (246/6481)

Bulardan dört kürsî hazretine
Yakın urıldı tahtınun katına (244/6438)

Otırdı birine Çîn şâhı Fağfûr
Birinde râyi Hindî k'aslıdur Fûr (244/6439)

Melik Kayser de bir kürsîde sâlim
Birisinde Büzürgûmîd-i 'âlim (244/6440)

Yemen sultânı Mısır u Şâm şâhı
Kamu kulları idi vü sipâhı (244/6441)

Oturmuşlardı kürsîde ırahdan
Kimisi kolda kimi karşırahdan (244/6442)

Yakup ol oda ederlerdi biryân
Yaşardı yüz kim andan yerse bir yan (245/6450)

Cevâhir lü'lü'-i ter la'l-ü yâkût
Ki ola rûh-u kalbe kuvvet-ü kût (245/6451)

Degül miskâl ile rıtl ile her gün

Saçarlardı ol kebâbâ eyleyüp un (245/6452)

3.2.2. Nedimler

Meclisin katılımcılarından bir diğeri de hükümdarların meclis ve sohbet arkadaşları olan nedimlerdir. Hüsrev'in düzenlediği meclisten bahsedilirken işinin ehli ve nazenin nedimlerin varlığından bahsedilmektedir. Bu mecliste bazen hikmet/felsefe konuları konuşulduğu bazen de vezinli şiirlerin okunduğu görülmektedir. Ayrıca çalgı eşliğinde şarkıların söylendiği de zikredilmektedir:

Şeh oturmuşdı hargâhında halvet
İçüp ederdi 'ayş ü zevk ü sohbet (73/2000)

Elinde câm-ı sâgar hamr-i gül-gûn
Dilinde zikr-i dil-ber şi'r-i mevzûn (73/2001)

Herîfî bir nice hûb ü güzînler
Nedîmi birkaç ehl ü nâzenînler (73/2002)

Gehî hikmet yüzinden fikr olurdu
Gehî nazm ü mazahik zikr olurdu (73/2003)

Mugannî düzmiş idi söz ile sâz
Neva kılmışdı 'uşşâka ser-âğâz (73/2009)

Hüsrev döneminin en ünlü musiki sanatçılarından olan Barbed, Hüsrev'in meclislerinde sanatını icra etmekle birlikte onun en yakın arkadaşlarından biridir:

Sıfâtı ba'zı edvâr içre mezkûr
Anılur Bârbeddür adı meşhûr (108/2980)

Havâ-dâriydi Pervîzün kadîmî
Musâhib hem-demi vü hem nedîmi (108/2981)

Hüsrev ile Şirin'in av yerinde birbirleriyle karşılaştığında Şirin'in yanında birbirinden güzel üç yüz kız bulunduğu belirtilmektedir (s. 95: 2586-2596)

Yine kıldı ol üç yüz kızı teslîm
Ki hüsni her birinün degir iklim (95/2590)

Bu Şîrîn-lebler ile ol şîr-perver
Gine karıldı katdı şîre şekker (95/2591)

Bu mesnevîde Şirin'in nedimlerinden bazılarının isimleri de verilmiştir: Hümâyûn, Gülendâm, Perîzâd, Semensîmâ, Hutun Hatun, Dilşâd, Dilârâm, Cihânbaht, Şekernâz, Şehnevâz, Şavur, Barbed, Nigîsâ (s. 117-122).

Zevk ve eğlencenin sınırsız olduğu mecliste nedimin Hz. Musa, sakinin de Hızır olduğu vurgulanmıştır. Başka bir yerde nedimler jüpitere, sakiler ise aya benzetilmiştir:

Zihî meclis ki zevk ü 'ayş-i bâkî
Olur Mûsâ nedîm ü Hızır sâkî (94/2571)

Müdâm olsun sana bu 'ayş-i bakî
Nedîmün müşterî vü mâh sâkî (112/3056)

3.2.3. Bilginler ve Filozoflar

Meclislere katılan başka bir grup da bilginler ve filozoflardır. Bunlar, padişahların bazı meclislerinde hazır bulunurlar. Onların bilgi, yetenek ve tecrübelerinden faydalandığı aşağıdaki örnekte görülmektedir:

Pes andan dedi iy ferzâne üstâd
Gerek gam-gîn gönüli edesin şâd (162/4322)

N'ola 'ilm ile bir tedbîr edesin
Bu kasr öninde cûy-ı şîr edesin (161/4325)

3.2.4. Halk Tabakası

Doğum, düğün, baharın gelişi veya kazanılan bir zaferin ardından meclisler düzenlenir ve bu meclislere ülke halkının hepsi davet edilir. Medâyin hükümdarı Hürmüz, oğlunun doğumu dolayısıyla yaşadığı mutluluğu halkı ile paylaşmak için ülkesinde yaşayan halkın çoğunun iştirak ettiği bir meclis düzenler (s. 30: 804-808).

Bir oğlan verdi ol sultân-ı ‘âlem
Ki yarar derler ise cân-ı ‘âlem (30/804)

Beşâretler buyurdu Hürmüz-i şâh
Bezendi il ü şehri ü hayl ü hargâh (30/807)

Medâyin mülki belki İrân tamâmı
Bir ay sadîliğ etdü hâs ü ‘amı (30/808)

Hüsrev ile Şirin'in düğününde bütün halkın katıldığı büyük şenlikler, ziyafetler ve eğlenceler düzenlenmiştir:

Degül ehl-i Medâyin kâf-tâ-kâf
Dirilmiş ol düğüne halk-i etrâf (246/6457)

Yedi günlük yola dek kât-ber-kât
Kamu hargâh ü haymeydi deve at (246/6458)

İki kol tolmuş idi ‘avret ü er
Sanasın anda idi cem’-i mahşer (246/6459)

3.3. Mecliste Hizmet Edenler

Meclisin işleyişinden, düzeninden, sorunsuz şekilde devam edip bitmesinden sorumlu olan meclisin hizmetçileri, meclisin ön planda görülmeyen önemli figürleridir. Meclisteki misafirlere hizmet etmek, onlara servis yapmak bu hizmetlilerin görevidir. Mecliste hizmet edenler şunlardır: Sakîler, çalgıcılar, dansçılar, köleler ve cariyeler.

3.3.1. Sakîler

Sakiler, meclisin en önemli unsurlarından biridir. Mecliste kadeh sunar, içki dağıtır ve meclisin atmosferine yön verir. Meclisin neşe kaynağıdır. Sakilere verilen önemi göstermesi açısından yapılan benzetmelerde sakinin, Hızır ve ay gibi olduğu vurgulanmıştır:

Zihî meclis ki zevk ü ‘ayş-i bâkî
Olur Mûsâ nedîm ü Hızır sâkî (94/2571)

Müdâm olsun sana bu ‘ayş-i bakî
Nedîmün müşterî vü mâh sâkî (112/3056)

Sakinin özellikleri anlatılırken uğurlu, mübarek, hayırlı anlamlarına gelen ferhunde, ferruh, huçeste sıfatları kullanılmıştır. Yanaklarının gül gibi kırmızı, yüzünün ve kollarının gümüş gibi beyaz olduğu ifade edilmiştir:

Yürütdi sâgarı ferhunde sâkî
Tenaggum bî-gam oldı ‘ayş bâkî (48/1303)

İy sâkî-i ferruh u huçeste
Sun sâgar-i pür bu nîm-meste (180/4801)

Yüridüp sâkî-i gül-ruh kadehler
Boşaldı gamlar u toldı ferahlar (115/3141)

Sıgadı sâ'id-i sîmîni sâkî
Semen sîmâlular keşf etdi sâkî (108/2969)

Yüridi sâkîyân-ı sîm-sîmâ
Olur peymâne-i zer la'l-peymâ (230/6098)

Sakilerin asıl görevi kadehi ele alıp şarap dağıtmaktır. Meclistekiler sürekli ondan şarap sunmasını isterler. Çünkü şarap içerek dünyalık dertlerden kurtulmak isterler. Ayrıca sakinin sunduğu şarabın cennette de kazanılacak olandan farklı olmadığı ifade edilmiştir:

Gine sâkîler aldılar ele câm

Süren câmı nite anlar ser-encâm (156/4177)

Sâkî getir şarâbı vü boz 'akl düzgünün
Yâ raht-ı cân sığa bir eve yâ hayâl-i dost (74/2014)

Pür eyle câm-ı meyi câm-ı cem getir sâkî
Ki zehr-i kahrı çoğ içürdi dehr cânumuza (109/2990)

Getür sâkî mey-i bâkî fenâ olmazdan ön bîr dem
Budur cennetde de hâsıl salâh u zühd ü tâkvadan
(111/3026)

Getür sâkî bize sâgar kanını
Ki kanumuzadur peymâne teşne (115/3136)

3.3.2. Çalgıcılar

Çalgıcılar, meclislerin vazgeçilmez unsurları arasında yer alır. Çaldıkları müzik aletlerinin yanında şarkılar da söyleyerek meclisi hareketlendirirler. Bu mesnevide çalgıcılar sazende, mutrib, çengi kavramları ile isimlendirilmiştir. Ayrıca dönemin ünlü musiki sanatçıları Barbed ve Nigisa da müzik aletleri eşliğinde sanatlarını icra etmektedirler.

Barbed, İran hükümdarlarından Hüsrev'in sazendelerinden biridir. Barbed, Hüsrev için 30 beste yapmış ve bu bestelere sürud-ı Hüsrevane adını vermiştir (Tökel, 1998: 116). Hüsrev'in sazende ustası olan Barbed, saz ve ud çalmaktadır:

Şehün var idi bir sâzende üstâd
Ki sözinden kılurdu zühre feryâd (108/2973)

Bir ehl-i sâzun ola Bârbed nâm
Ki âvâzına zühre nûş ede câm (36/965)

Sıfâtı ba'zı edvâr içre mezkûr

Anılur Bârbeddür adı meşhûr (108/2980)

Hüsrev'in meclisine katılan çalgıcılardan biri de çengibaşı olan Nigisa'dır. Nigisa, çalgıcı Barbed'in de bulunduğu mecliste çeng çalar:

Ne meclisde düzetse Bârbed sâz
Nigîsâ çeng ile olurdu dem-sâz (230/6108)

Gerü sûz ile düzdi Bârbed sâz
Nigîsâ çeng ile olurdu dem-sâz (230/6104)

Gerü el çengine urup Nigîsâ
Nefesden düzdi mûsikâr-ı 'Îsâ (230/6106)

Padişah meclislerinde padişah yorulana kadar çalgıcıların görevi devam eder. Padişah takatten düştüğünde çalgıcıların görevi sona erer:

Tamâm idince mutrib nevbetini
Şehün tâk etmiş idi takatini (74/2019)

Mecliste mutripler çalmaya başladığında çalgı seslerinin gök kubbeye eriştiği söylenir (s. 156: 4178). Meclis ehlinin de bazen neşelenip bazen hüzünlendiği görülür (s. 48: 1307).

Yine mutribler etdiler ser-âgâz
Erişdi kubbe-i eflâke âvâz (156/4178)

Buyurdı mutribe k'idüp ser-âgaz
Bu nakşî ede dil-sûz ü tareb-sâz (48/1307)

3.3.3. Şarkıcılar

Mecliste hizmet ehli olanlardan bir diğeri de şarkıcılarıdır. Şarkıcılar, çeşitli çalgılar eşliğinde şarkılarını söylerler. Şarkıya başlamadan önce söz ve niyazda bulunup sanatlarını icra ederler (73: 2009; 108: 2972).

Mugannî düzmiş idi söz ile sâz

Nevâ kılmışdı 'uşşâka ser-âgâz (73/2009)

Mugannîler düzetdi sâz u âvâz

İdüp söz ü niyâz ile ser-âgâz (108/2972)

3.3.4. Rakkas, Çengi

Meclisin hizmet grubu içinde raks eden kişiler de yer alır. Rakkaslar, meclisin önemli kişilerinden olup çalgıcı ve şarkıcılar ile birlikte anılır. Behram-ı Çûbin, savaş hazırlığı yapan askerleri için meclis düzenlediğinde ordusundaki güçlü askerlerden müziğin sesiyle raks etmelerini ister:

Dedi iy pehlevânlar hâs erenler

Bu bezm âvâzına rakkâs erenler (84/2303)

Hüsrev'in meclisindeki sohbet tasvir edilirken zühre yıldızı mutrip, ay rakkas olarak ifade edilmiştir (s. 230: 6103; 124: 3324). Ayrıca felekler, sazdan çıkan sesler ile raks etmektedir (s. 94: 2573).

3.3.5. Köleler, Cariyeler, Hizmetçiler

Mecliste hizmet amacıyla bulunan şahıslar arasında köleler, cariyeler ve uşaklar da bulunur. Hüsrev ile Şirin'in düğününde bin bakire cariyenin hizmet etmiştir (s. 246: 6476). Şirin'in sarayında hizmet eden güzel yüzlü yüz cariyenin zühre-didar ve ay gibi parlak olduğu ifade edilmiştir (s. 210: 5554). Hüsrev ile Şirin, çevgan oynadıklarında Şirin'in hizmetinde bulunan üç yüz cariyeye de tasvir edilirken onların ay yüzlü oldukları ve zühre yıldızının onlara cariyelik ettiği vurgulanmıştır (s. 101: 2779).

Kodı taş yüzde yüz zîbâ karavaş

Kamusı zühre-dîdâr ü kamer-veş (210/5554)

Kemer bağlandı ol üç yüz kamer-veş

Ki ay bunlara kul zühre karavaş (101/2779)

Şirin, Şavur ile görüştüktan sonra Ermen'e dönmek için hazırlık yapar. Çok sayıda hizmetçilerinin bulunduğu, bu hizmetçilerin parlak alınlı ve ay yüzlü oldukları belirtilmiştir:

Öküş hayl ü haşem çok kul karavaş

Kimi zühre-cebîn kimi kamer-veş (151/4061)

Mecliste “kenizek”lerin de hizmet ettiği görülmektedir. Öyle ki Hüsrev’in sarayındaki mecliste zeki ve çevik kenizekler bulunur:

Kenîzekler ile ol çüst ü zîrek

Şu resme dirilürdi kim kenîzek (69/1895)

3.4. Mecliste Geçerli Olan Usul

Meclislerin, düzenleyen kişilerin sosyal konumuna göre kendi içinde belirlenmiş kuralları bulunmaktadır. Meclis öncesinden başlayan bu kurallar silsilesi, meclisin düzenlenmeye başlaması, yürütülmesi ve sonlandırılmasına kadar devam eder. Özellikle hükümdarların düzenledikleri meclislerde oturum düzeni, kişilerin konumlarına göre belirlenmiştir. Pağışahın sağ ve sol tarafında üst düzey görevliler, yabancı ülkelerin hükümdarları oturur (Armutlu, 2015: 107).

Hükümdar, sultan gibi otoriteyi temsil eden kişilerin buldukları mekânlarda, meclis düzenlemek için onların izni alınmaktadır. Aşağıda da görüleceği üzere Hüsrev, meclis düzenlemek için şirin’den izin alır (s. 104: 2847-2862):

Melik Husrev gözedür idi fursat

Ki dil-berden dileye bezme ruhsat (104/2847)

Nice ‘azm-i şikâr ü rezm edelüm

Uyalum cezm-i ‘akla bezm edelüm (104/2854)

Uralum çîn seherden ‘ayşe bünyâd

Alalum gerdiř-i bî-dâddan dâd (104/2855)

Meclise gelenlerin karşılanması, meclis usullerindedir. Hüsrev’in meclis davetine icabet eden şirin, Hüsrev tarafından karşılanır. Hüsrev ve şirin kendileri için hazırlanan yere ulaşana kadar inci ve mücevherler saçarlar. şirin’in oturduğu taht, Hüsrev’in tahtının biraz gerisindedir (s. 107: 2945-2959)

Segirdüp karşıladı dil-beri şâh

Güneři nitekim bedr olıcak mâh (107/2945)

Okıdılar du'â vü medh ü tahsîn
Ki Cibrîl-i emîn eyledi âmîn (107/2949)

Nisâr idişdiler dürr ü cevâhir
Ne cevher her biri bir necm-i zâhir (107/2950)

Meclisteki usullerden biri de oturma düzenidir ve neclise katılanlar, bu düzene uygun bir şekilde oturur. Mehin Banu'nun Hüsrev için verdiği mecliste bu durum açık bir şekilde ifade edilmiştir (s. 73: 1991-1194).

Kuruldı haymeler yer yer mülevven
İdindi her kişi yerin mu'ayyen (73/1991)

Mehîn Bânû ederdî mîhmânî
Yolına terk idüp cân ü cihânı (73/1992)

Oturma düzeninde meclisi tertip eden hükümdarın davetine katılan diğer hükümdarların da nasıl oturacağı bellidir. Örneğin Kayser, Hakan, Fağfur tahttan uzak bir yerde mücevher tahtlara oturmuşlardır. Ünlü komutanlar da hükümdarın karşısında saf tutmuşlardır. Atlar, halk ve hizmetçiler on ayrı yerde on saf halinde dizilmişlerdir. Mecliste bulunan herkesin, sessiz bir şekilde beklemesi de meclis usullerinden bir diğeridir (s. 152-153: 4086-4106).

Meger bir subh dem ki şâh-ı çînî
Bezer zerden kara hargâh içini (152/4086)

Düzer taht-ı zücâc ü tâcî 'âcî
Bağışlar 'âleme bac ü hârâcî (152/4087)

Çü buldı baht-ı ferruh tâli'-i nev
Oturdı husrevânî tahta Husrev (152/4091)

Oturmuş Kayser ü Hâkân u Fağfûr
Mücevher kürsîlerde tahtdan dûr (152/4093)

Çök urmuş yer yerin sâhib-kırânlar
Turur saf saf irahdan pehlevânlar (153/4094)

Ayag üzre turanlar der isen kim
Mu'azzam her biri bir şâh-ı iklîm (153/4095)

Tolu ol devr-i şâhân-ı cihân-gîr
Kuşatmış bunları su-başı vü mîr (153/4097)

Gerü atlar u kullar u nökerler
Kamu zerrîn-kabâ la'lîn-kemerler (153/4098)

Turur ferrâş kullar on kez on saf
Serîr ardında urup sîneye kef (153/4100)

Oturanlar turanlar eyle hâmûş
Ki sen kılmışlar özlerin ferâmûş (153/4102)

Oturmuş tahta sultân-ı cihân-baht
Cüvân-devlet cüvân-merd ü cüvân-baht (153/4103)

Padişah meclisinde söylenecek söz, saz eşliğinde usulüne uygun bir şekilde söylenir ve padişahın istenilecekler bu ahenge yaraşır bir şekilde ifade edilmelidir:

Gel iy söz ehli söylet gine sâzun
Bu sâz ü söze âheng et niyâzun (81/2219)

Bırakgıl 'ud bigi câna âteş
Cihân olsun demünden mest ü ser-hoş (81/2220)

Hüsrev'in bir işareti ile hemen meclis kurulur. Sakiler ellerine kadeh alarak içki sunmaya başlar:

İçi taşı tolup nûr-i beşâret
Ferahdan eyledi 'ayşe işâret (156/4175)

Hemân sa'ât bezendi bezm-i şâhî
Müşerref kıldı tahtı vü külâhı (156/4176)

Mesnevide, meclisin sona ermesiyle birlikte meclis ehlinin uğurlanması ile ilgili bilgiler de verilmektedir. Huzurundan ayrılan Şavur'u Hüsrrev'in uğurladığı, gözlerinden öperek sırtını sızvaladığı görülür:

Safâ ağzı ile gözünü öpdi
Vefâ eliyle arkasını yaptı (76/2079)

4. MECLİSİN GEREÇLERİ

Meclisin kendine özgü alet ve gereçleri bulunmaktadır. Meclisi düzenleyenlerin sosyal konumu ve zenginliğine göre burada kullanılan malzemelerin çeşitliliği ve kalitesi değişiklik gösterir. Çünkü gösterişli aletler, meclisin ihtişamını ve görkemini yansıtır. Şahlar başta olmak üzere seçkin insanların düzenledikleri meclislerde kullanılan aletler altındandır. Onların bu aletleri altından yaptırılmaları altının eriyebilme özelliğine sahip olması, başka bir mücevherin bu özelliğe sahip olmamasından kaynaklanır (Armutlu, 2015: 110-111).

4.1. Mey/şarap

Şarap, meclisin en önemli ve vazgeçilmez bir unsurudur. Meclis ehline zevk verdiği için önem arz eder:

İdelüm bâde ile 'ayş ü zevki
Bırağalum cihân boynına tavrı (47/1262)

Buyurdı kim getürdiler şarâbı
Şekerden nuklı kuşlardan kebâbı (44/1197)

4.1.1. Şarabın Özellikleri

4.1.1.1. Rengi

Şarabın rengiyle ilgili tamlamalarda gül renkli ve erguvan rengi kullanılmıştır:

Şarâb-ı ergavânı nûş kıldı
Sema'-ı erganûnı gûş kıldı (33/887)

Geh içerler mey-i gül-gûn çemende

Gehî gül-deste bağlarlar semende (40/1063)

4.1.1.2. Saf ve Zülâl Oluşu

Şarabın bir başka özelliği de saf ve temiz oluşudur (s. 141: 3819; s. 124: 3334):

Ben içem başun ucında mey-i nâb
Seni kaplamış ola mestî-i hâb (237/6264)

Hümâyûn dilberi Şâvûra verdi
Mey-i sâfiyi san mahmûra verdi (251/6602)

4.1.1.3. Parlaklığı

Şarabın parlak olması da önemlidir. Bu mesnevide şarabın parlaklığını ifade etmek için şeb-çerâğ kelimesi şarâb ile tamlama halinde kullanılmıştır:

Eline aldı bir gevher ayacı
Pür eyledi şarâb-ı şeb-çirâğı (122/3274)

4.1.1.4. Güzel İçimli Oluşu

Şarabın özelliklerinden biri de hoş içimli olmasıdır:

İçürdün bir şarâb-ı hoş-güvârı
Ki aldun takat ü sabr ü kararı (41/1093)

4.1.1.5. Acılık

Şarabın acı olması, sarhoşluk derecesini arttırdığı için şarap içen kişiye daha çok keyif verir:

Şarâb-ı telh yüzden açacak şerm
Sözi Şîrîne iltürler olup germ (76/2096)

Mey-i telh içer idi 'işret ile
Gam-ı şîrîn yer idi hasret ile (73/1994)

Mey-i telh eyledügince eserler
Eder şîrîne şîrâne nazarlar (123/3300)

4.1.2. Şarap Kapları

Şarap, içmek için çok çeşitli kaplar bulunmaktadır. Hüsrev ile Şirin adlı mesnevide şarap içmek için kullanılan şarap kapları şunlardır: câm, ayag, ritl, kadeh, sâgar, sürâhî, peymâne.

4.1.2.1. Câm

Şarap içmek için kullanılan kapların en tanınmış olan câm, Hüsrev ü Şîrîn mesnevisinde oldukça sık kullanılmıştır. Câm, beyitlerde şu şekilde geçer: câm-ı sâfî, câm-ı cihân-bîn, câm-ı mülemmâ', câm-ı sâgar, câm-ı bâde, câm-ı Cem, câm-ı mücevher, câm-ı la'lîn, câm-ı hoş-güvâr, câm-ı Cem-nihâdî.

Şarap kadehi anlamında *câm-ı sâgar*, *câm-ı bâde* tamlamaları kullanılmaktadır:

Elinde câm-ı sâgar hamr-i gül-gûn
Dilinde zikr-i dil-ber şi'r-i mevzûn (73/2001)

Gınâsuz içmez idi câm-ı bâde
Nedîm âdemsüz olmazdı küşâde (79/2172)

Câmın renginden ve parlaklığından da bahsedilir. Hükümdar, elinde renkli ve bir câm tutar:

Başında cevherî tâc-ı murassa'
Elinde ahberî câm-ı mülemmâ' (37/985)

Temiz kadeh anlamına gelen *câm-ı sâfi* tamlaması, saf şarap anlamına gelecek şekilde kullanılmıştır (s. 116: 3160). Aynı şekilde lezzetli, tatlı kadeh anlamına gelen *câm-ı hoş-güvâr* tamlaması da lezzetli şarap anlamındadır (s. 209: 5546).

Gönül hoş eyle nûş et câm-ı sâfi
Ki derler dehre kahir çerha câfi (42/1117)

Eline aldı câm-ı hoş-güvârı
Gözinden başına çıkdı humârı (200/5318)

Câm-ı Cem ifadesi Cemşid'in kadehi anlamına gelir. Hüsrev'in elindeki kadeh de Cemşid'in kadehine benzer:

Yürürsen rezm için 'âlem tutarsın
Otursan bezme câm-ı Cem tutarsın (27/710)

Başında kec-kûlah-ı keykubadî
Elinde râst câm-ı Cem-nihâdî (208/5511)

Mücevherler ile süslenmiş câm, ellerde lale gibi dolaştırılır:

Oturdu anda handân çün gül-i ter
Elinde lâle-veş câm-ı mücevher (33/880)

Şirin, Hüsrev'in sarayına gittiğinde saray ile ilgili benzetmeler yapılırken sarayın tavan kısmının dünyaları gösteren kadehe benzediği belirtilerek Cem'in dünyayı gösteren kadehine atıfta bulunulmuştur:

Der ü dîvâr-ı simîn ferşi zerrîn
Yukaru sakfi pür-câm-ı cihân-bîn (68/1869)

4.1.2.2. Ayak

Şarap içmek için kullanılan kaplardan bir diğeri de *ayaktır*. Kadeh anlamına gelen *ayak* kelimesi, Hüsrev'in Şirin ile kurduğu meclis anlatılırken altın ayak şeklinde geçmektedir:

Gümüş bileklüler altun ayacı
Sürüp devr etdiler la'lîn tudağı (108/2970)

Alur nestrîn ele zerrîn ayagı
Yanında sûsenün çînî kabağı (105/2878)

Mesnevide mücevherler, nakışlar ve resimler ile süslenmiş kadehler de bulunmaktadır:

Eline aldı bir gevher ayagı
Pür eyledi şarâb-ı şeb-çirâğı (122/3274)

Nigârîn ayagina sürdiler yüz
Dediler bir günün bin sâ'ati yüz (47/1256)

Mesnevide şarabın toprağa saçılması geleneği, Şirin'in Hüsrev için düzenlediği meclis tasvir edilirken ve Ferhad'ın, Şirin'in aşkı ile çöle düştüğü anlatılırken geçmektedir:

El urup dürcinün açdı bağına
Nisâr etdi ayagı toprağına (213/5637)

Ele alup baş urdı ayagina
Nisâr etdi ayagı toprağına (164/4373)

Ayag ile ilgili kalıplaşmış ifadeler de mesnevide geçer. Örneğin Şavur, Hüsrev'in babası Hürmüz'ün gözlerinin kör edildiği haberini Hüsrev'e verirken "*elindeki ayağı komayasın*" ifadesini kullanır:

Başundagı gilüni yumayasın
Elündeki ayagı komayasın (80/2186)

4.1.2.3. Sâgar

Şarap içmek için kullanılan kaplardan bir diğeri ise sâgardır (s. 180/4801; s. 249/6561; s. 115/3136):

Buyur bezm-i neşât olsun seherden
Şafakdan bade vü sâgar kamerden (229/6084)

Yürütdi sâgarı ferhunde sâkî
Tenaggum bî-gam oldı 'ayş bâkî (48/1303)

4.1.2.4. Kabak

Kabak, şarap içmek için kullanılan araçlardan biridir. Su kabağının kurutulup içinin çıkartılması suretiyle şarap ve rakı kadehi olarak kullanılan kabak, şarap kadehi anlamına gelmektedir (Bahadır, 2012: 296):

Alur nesrîn ele zerrîn ayagı
Yanında sûsenün çînî kabağı (105/2878)

4.1.2.5. Sürâhi

Mecliste şarap sunumunda kullanılan araçlardan biri de sürahidir. Sürâhi, genellikle dar ve kıvrımlı, kulplu ve şişeden yapılmış bir testidir (Armutlu, 2015: 126):

Sürâhîler çığırdı yine kulkul
Öterdi bülbüle niteki bülbül (122/3293)

4.1.2.6. Şişe

Şarap konulan kaplardan biridir. İçine sıvı madde konan, çeşitli biçim ve büyüklükte camdan yapılmış, boyu enine göre daha uzun, ağız kısmı dar kaptır:

Çü gündüz şişesi tokındı taşa
Gece bin bin götürdi şişe başa (122/3288)

Tutarlar şişe-i mey ol perîler
Gönüller şişesi pâk ü arılar (122/3290)

4.1.2.7. Kadeh

Şarap içiminde kullanılan diğer kap da kadehtir. Kadeh, boyut olarak diğer şarap kaplarına göre küçüktür (s. 1243/3327; s. 105/2879; s. 121/3252; s. 205/5460):

Ki zîrâ hâzır-ı vakt idi şîrîn
Kadehden dökmez idi kand ü şîrîn (123/3315)

Yüridüp sâkî-i gül-ruh kadehler
Boşaldı gamlar u toldı ferahlar (115/3141)

4.1.2.8. Rıtl

Bir ağırlık ölçüğü olan rıtl, şarap kadehi anlamında kullanıldığı gibi mecazen şarap anlamında da kullanılmıştır:

Degül miskâl ile rıtl ile her gün
Saçarlardı ol kebâbâ eyleyüp un (245/6452)

Revân çekdi sebük rıtl-ı girânı
Gül ile hem-dem etdi ergavânı (122/3276)

4.1.2.9. Peymâne

Şarap içiminde kullanılan kaplardan biri olan peymane, büyük kadeh, şarap kadehi anlamına gelmektedir:

Yüridi sâkî yân-ı sîm-sîmâ
Olur peymâne-i zer la'l-peymâ (230/6098)

Getür sâkî bize sâgar kanını
Ki kanumuzadur peymâne teşne (115/3136)

4.1.2.10. Susak

Su kabağı veya ağaçtan oyulmak sûretiyle elde edilen maşrapa anlamına gelen susak, şarap içiminde kullanılan kaplardan biridir:

Hayât akıdurak la'lîn susağı
Alur sîmin ele zerrîn ayagı (241/6352)

4.2. Musikî

4.2.1. Musikî Alet ve Gereçleri

Meclisin vazgeçilmez unsurlarından belki de en önemlisi musikidir. Hüsrev ü Şîrîn'de gerek musiki gerekse musiki aletleri oldukça fazla kullanılmıştır. Meclislerde kullanılan musiki aletleri de şunlardır: Sâz, erganûn, çeng, ud, def, rebâb, kopuz, ney. Bu müzik aletleri, meclisle ilgili olmakla birlikte her türlü şenliklerde de kullanılmıştır.

4.2.1.1. Sâz

Saz, mızraplı çalgıların genel adıdır ve mesnevilerde bolca kullanılmıştır (s. 81/2219; s. 94/2573):

Mugannî düzmiş idi söz ile sâz
Neva kılmışdı ‘uşşâka ser-âğâz (73/2009)

Gel iy söz ehli söylet gine sâzun
Bu sâz ü söze âheng et niyâzun (81/2219)

Ne meclisde düzetse Bârbed sâz
Nigîsâ çeng ile olurdu dem-sâz (230/6108)

4.2.1.2. Erganûn

Yunanca bir kelime olan erganun, yapımı Eflatuna’ya nispet edilmiş, dünyanın en eski musiki aletlerindedir. Sözlüklerde yaylı ve nefesli çalgılardan biri olarak geçer (Armutlu, 2016: 43):

Şarâb-ı ergavânı nûş kıldı
Sema’-ı erganûnı gûş kıldı (33/887)

4.2.1.3. Çeng

Mızraplı çalgılar grubuna dâhil, çok eski bir musiki aletidir. Eğik, bükülü bir şekli olup arpın ilkel şekli olup zaman içerisinde büyük değişimler geçirerek bugünkü şeklini almıştır (Armutlu, 2016: 44). Hüsrev ü Şîrîn mesnevisinde görüleceği üzere Nigîsa, çengi çok güzel kullanır (s. 109/2993; s. 230/6106; s. 230/6120; s. 93/2534):

İşâret kıldı ol serv-i gül-endâm
Ki bir dem tuta çengin bu dil-ârâm (109/2996)

Ne meclisde düzetse Bârbed sâz
Nigîsâ çeng ile olurdu dem-sâz (230/6108)

4.2.1.4. Üd

Mecliste kullanılan musiki aletlerinden olup telli bir çalgıdır ve yatık bir vaziyette çalınır. Meclis ortamlarında oldukça sık görünen ud, Barbed tarafından ustalıkla kullanılmaktadır (s. 118/3209; s. 230/6111; s. 73/2008; s. 108/2975):

Oturmuş Bârbed 'ûd ile dem-sâz
Nigîsâ söz ü sâz ile hem-âvâz (114/3118)

Buyurdı şeh ki tuta Bârbed 'ûd
Ser-âgâz eyleye elhân-ı Dâvûd (156/4179)

4.2.1.5. Def

Madenî küçük ziller takılmış, deri gergili kasnaklı vürmalı bir sazdır:

Ne zahm u zahme k'urur barmağ u kef
Alur boynına şeştâ yüzine def (118/3211)

4.2.1.6. Rebab

Telli bir çalgı olan rebap da mecliste kullanılan musiki aletlerindedir:

Rebâbî gine inletdi rebâbı
Cigerden şişe sancup ol kebâbı (118/3210)

4.2.1.7. Kopuz

Mecliste yer alan bir başka musiki aleti de kopuzdur:

Kopuzun eyle burdılar kulağın
Ki çatlardı ağlarken tamağın (118/3212)

4.2.1.8. Ney

Ney, dokuz boğumlu kamıştan yapılan, ön tarafında altı, arka tarafında bir deliği bulunan nefesli çalgıdır (s.118/3209; s. 230/6111):

Mey ü ney 'ışk ile olmuşdı hem-dest
Şeh oturmuş ol uç hamr ile ser-mest (115/3142)

Nağme-i 'ûd demi meclisi pür-'ânber eder

Nefesinden n'ola ger ney döke şeker bu gece
(118/3219)

4.2.2. Mesel

Mesel anlatma meclislerde geçerli olan usullerdendir. Hüsrev; meclisindeki Hümâyûn, Gülendâm, Perîzâd, Semensîmâ, Hutun Hatun, Dilşâd, Dilârâm, Cihânbaht, Şekernâz, Şeh-nevâz adlı güzellerden meseller anlatmasını ister (s. 119-121). Aynı mecliste Şavur ve Şirin de mesellerini anlattıktan sonra Hüsrev aslan ve geyik öyküsünü anlatarak, Şîrîn'e olan aşkını, dolaylı olarak anlatmaya çalışır (s. 121-122: 3267-3287):

Buyurdu şâh kim her bir şeker-rîz
Bizümçün bir mesel desün dil-âvîz (119/3233)

Ki ya'nî 'âlemün hâli hiyeldür
Serâser dâstân ile meseldür (119/3234)

Açar her la'l-leb bir teng-şeker
Saçarlar şâh u Şîrîne güherler (119/3235)

4.2.3. Gazel

Meclis usullerinden biri de mecliste gazel okumaktır. Mesnevide Şavur, Ferhad, Barbed ve Nigisa birçok yerde gazeller söylemişlerdir. Barbed, Hüsrev'in dilinden 11 gazel (73, 108-109, 110-111, 115, 118, 144, 156, 156-157, 233, 238. sayfalarda); Nigîsâ, Şirin'in dilinden 7 gazel okumuştur (48, 109-110, 111-112, 115, 119, 231, 235. sayfalarda). Ayrıca Ferhad 2 gazel (s. 163-164, 165-166), Mehin Banu 1 gazel (s. 148), Şavur 1 gazel (s. 155) söylemiştir.

4.2.4. Terâne

Meclisler, terane ile güzelleşir ve meclis ehli bu teraneler ile kendinden geçer:

Ser-âgâz etdiler şî'r terâne
Semâ'ü raks ü zevk-i 'âşıkâne (45/1201)

Oynatmağa varlığın dü kevnün
Şol nağmeyi eyleyem terâne (181/4839)

4.3. Gül

Rengi ve kokusu yönünden baharın ve çemenin vazgeçilmez unsurlarından olan gül, meclislerin de vazgeçilmezleri arasındadır. Meclis yapılan mekânlar güzel kokan güller ile süslenmiştir (s. 44/1198; s. 106/2912):

Çemende hem-dem idi lâle vü gül
Nesîme hem-nefes nesrîn ü sünbül (42/1143)

Bahâr oldukda mugândur turagı
Ki pür nesrîn ü güldür bâg ü râgı (38/1016)

4.3.1. Meclisi Gülle Süsleme

Gülün mecliste kullanımının en önemli işlevi meclisi süslemektir. Meclis yapılan yerler gül ile süslenerek meclis yapılan mekânı güzelleştirmek ve meclis ehline huzur vermek amaçlanmıştır:

Göz erdüğince gülden hırmen etdi
Sanasın tağ u taşu gül-şen etdi (106/2912)

4.3.2. Gülden Deste Yapma

Gülün kullanımlarından biri de onun güzel kokusunu yaymaktır. Meclisin güzel kokmasını sağlamak için gülden yapılan desteler elde tutulur:

Geh içerler mey-i gül-gûn çemende
Gehî gül-deste bağlarlar semende (40/1063)

Tutar ol iki nârı eyle muhkem
K' olur gül-deste bigi pîç ü derhem (129/3462)

4.3.3. Gül Dökme

Gül ile yapılan işlemlerden bir diğeri de meclis yapılan alana, katılımcıların ayaklarının altına gül saçmaktır. Bu eylem, meclisin güzel görünmesi ve güzel kokması için yapılmaktadır:

Gile gül dökdiler idi dile mül
Kılurdı ayru düşmekden gile gül (45/1199)

4.4. Yenilecek ve İçilecek Şeyler

Meclisin gereklerinden biri de yenilecek ve içilecek şeylerdir. Bunlar; çeşitli yemekler, tatlılar, pastalar, şerbetler, şaraplar ve meyvelerden oluşur.

4.4.1. Kebâplar

Meclislerde ikram edilen önemli yemeklerden biridir. Hüsrev ü Şîrîn mesnevisinde meclislerdeki kebablar dört ayaklı hayvanlardan ya da kuşlardan yapılmıştır (s. 118/3210; s. 245/6452; s. 164/4371; s. 245/6450):

Buyurdı kim getürdiler şarâbı
Şekerden nuklı kuşlardan kebâbı (44/1197)

Çü serhoşlık odı basa ura dûd
Çi tâze et kebâbı çi nemek sûd (247/6508)

4.4.2. Helvâ

Helva, meclisin vazgeçilmez tatlılarından. Helva, şerbet ve cüllab ile birlikte ikram edilir:

Benem ol tatlu ağaç kim suludur
Yimişüm şerbet ü helvâ toludur (127/3422)

Gel evvel nûş kıl cüllâb-ı fâhir
Var ivme yeyesin helvâyı âhir (127/3423)

Hüsrev ü Şîrîn mesnevisinde helvanın ne ile ve nasıl yapıldığı da anlatılmıştır:

Çü ‘akd etdi şekerden şîr ü hurmâ
Ezildi şekker ü hall oldı helvâ (161/4310)

Ögitedüm un bigi zecr ile cânı

Ki bu helvânun oldum za'ferânı (121/3258)

Mesnevide helva bayram helvası, Şirin'in helvası, taze helva, zahmet-siz helva gibi tamlamalar şeklinde de geçer (s.167/4457; s. 201/5346; s. 158/4229; s. 158/4230).

4.4.3. Gül-şeker

Mecliste ikram edilen tatlılardan biri olan gül-şeker, gül yaprağı ve bal karışımından elde edilen şekerli gül tatlısıdır:

Şeker hâlî degül tokla zarardan
Yig olur aca etmek gül-şekerden (149/3996)

4.4.4. Şerbet

Şerbet, meclis sofralarında yer alan içeceklerden biridir. Bu meclislerde ağızları tatlandıran şerbetler, lezzetinden dolayı ölümlere can verir, insanların zevklerine zevk katar (s. 69/1896; s. 180/4813; s. 199/5308):

Ki bîmâruz bu şerbet bizde hoşdur
Şeker elden dahı ağızda hoşdur (116/3156)

Ne şerbet kim bulursa zerresin hâk
Dirilüp ölümler kıla kefen-çâk (116/3159)

4.4.5. Cüllâb/Gül-âb

Gül-âb, kırmızı gül yapraklarından elde edilen kokulu, tatlı bir içecektir. Cüllab, gül suyu karıştırılmış bir içecek olup meclis sofralarında yerini almış içeceklerden biridir (127/3423; s. 12/298; s. 160/4774; s. 200/5327; s. 145/3910; s. 116/3154; s. 106/2910; s. 62/1706; s. 62/1705; s. 217/5761):

Yudınur ol leb-i cüllâba karşı
Nitekim teşne diller âba karşı (115/3122)

Mu'attar nukl ü cüllâb ü şarâbı
Lebinden kand ü haddinden gülâbı (212/5621)

4.4.6. Pâlûde

Pâlûde, Araplar arasında “fâlûzec” olarak bilinen, oldukça fazla tüketilen bir tür tatlıdır. Genellikle özel misafirlere ikram edilir (Armutlu, 2016: 66). Mesnevide ikram edilen tatlılar arasındadır:

Çi-ger Şîrîn deyü pâlûde yerdî
Şeker nuklını hûn-âlûde yerdî (200/5341)

4.4.7. Meyveler

Mecliste meyveler, sofrada yemeklerin yanına bırakılmıştır. Hüsrev ü Şîrîn mesnevisindeki meclis sofralarında en çok şeftali, elma, turunç, nar ve badem yer almıştır (218/5776; s. 145/3910; s. 124/3344):

Zenah sîb ü şeker gonce leb olmuş
Turunc-ı tâze vü ter gabgab olmuş (53/1434)

Kışun çün sîbidür reyhânıdur nâr
‘Aceb midür yanağın kılşa gül-nâr (73/2006)

4.5. Taht-ı Zerrîn

Büyük meclislerin, özellikle hükümdar meclislerinin en önemli gereçlerinden biri de altın tahttır. Genellikle hükümdarın ve özel misafirlerin oturması için hazırlanır. Bu tahtların, kürsü olarak adlandırıldığı da görülür:

Şehen-şeh geydi başa gevherî tâc
Kurıldı taht-ı zerrîn kürsî-i ‘âc (76/2089)

Konıldı sağa on bin kürsî-i zer
Gerü on bin sola cümle mücevher (244/6437)

4.6. Taht-ı Sîm

Meclislerde kullanılan tahtlardan bir diğeri de gümüş tahttır. Sultan Şirin, pınarlık bir yere ulaştığında oturması için gümüşten yapılmış bir taht hazırlanır:

Komasa taht-ı sîme lâciverdi
Atardı çerh-i kuhlî tâc-ı zerdî (62/1696)

4.7. Taht-ı Züçâc

Sırçadan yapılmış taht da hükümdar meclislerinde kullanılan gereçlerdendir:

Düzer taht-ı züçâc ü tâcî 'âcî
Bağışlar 'âleme bac ü hârâcî (152/4087)

4.8. Sofra

Meclis gereçlerinden biri de sofradır. Kurulan sofranın büyüklüğünü ifade etmek için yer ve göğün sofraya olarak kullanıldığı ifade edilmiştir:

İdüp sofraya zemîn ü âsmânî
Serâdan tâ süreyyâ dökdi hânî (245/6443)

Ziyâfet şartın etdiler şehâne
Kamu tertib ü âyin bî-behâne (68/1878)

4.9. Kaplar

Meclis araçlarından biri de kaplardır. Kaplar, meclisin güzelliğine, parlaklığına yararışır şekildedir. Mecliste kullanılan bu kaplar, meclisi düzenleyen kişilerin konumuna uygun bir şekilde altından, gümüşten yapılmıştır:

Götürmüşdi ol üç yüz verd ü nesrîn
Ele üç yüz tabak zerrîn ü sîmîn (107/2951)

Elinde her birinün bir tabak pür
Zer ü yâkût u la'l ü kıymeti dür (210/5555)

5. MECLİSİN DÜZENLENDİĞİ YERLER

Meclis yapılan birçok mekân vardır. Bu mekânlar, meclisin düzenlenmesinin amacı ve düzenleme zamanına göre farklılık gösterir. Meclis mekânları törenlere ve eğlencelere göre değiştiği gibi meclisin düzenleneceği zaman ve mevsime göre de farklılık arz eder.

5.1. Kasr/Saray

Saraylar, gösterişli meclislerin düzenlendiği mekânlardır. Bu mekânların güzelliği, parlaklığı ve muhteşem oluşu öne çıkmıştır:

Ne zîbâ kasr idi kasr-ı zamâne
Ger olaydı esâsı câvidâne (/2165)

İletdilerdi bir zîbâ sarâyâ
Ki ya'nî menzil olaydı ol aya (68/1868)

5.2. Eyvân

Sarayın bir parçası olan eyvan; üç tarafı ve üstü kapalı bir yapıdır:

Şeref buldı yüzinden tâk ü eyvân
San erdi gün hamel burcına tâbân (91/2501)

Buyurdi kim bezendi tâk u eyvân
Sipihre çifte urdı devr-i dîvân (242/6392)

5.3. Bâğ/Rağ/Sebze-zâr

Soğuk yaylalar, hoş otlaklar, yeşili bol olan yerler meclis düzenlenen mekânlar arasında yer alır (s. 42/1137; s. 114/3106; s. 107/2959). Meclisler, havaların sıcak olduğu zamanlarda bağlarda düzenlenmiştir. Hüsrev, av için çöle giderken yol üzerinde gördüğü yeşillik alanda oturmak için hazırlık yaptırır. Yedi renkli minderlerde oturur, müzik eşliğinde şarap içer (s. 33: 878-890).

Yöresi sebze vü âb-ı revâne
Bınar ü bâğ ü havz-ı husrevâne (33/878)

Oturdi anda handân çün gül-i ter
Elinde lâle-veş câm-ı mücevher (33/880)

Çü sultân-ı serîr-i lâciverdî
Bisât-ı heft-enge saçdı zerdî (33/882)

5.4. Gülşen/Gül-zâr

Meclis tertip edilen mekânlardan bir diğeri de gülzâr ve gülşenlerdir. Mevsime göre meclisler bu mekânlarda tertip edilmiştir (s. 106/2912; s. 107/2943; s. 107/2959; s. 123/3304; s. 210/5561):

Görür cennet-sıfat bir tâze gülşen
Akar su âb-ı kevser bigi rûşen (65/1776)

Tolu nîlûfer ü sûsenler olmuş
Kenârı sebze vü gül-şenler olmuş (114/3109)

5.5. Deşt/sahrâ

Meclislerin düzenlendikleri alanlardan biri de ova ve sahralardır. Bu yerlerin çevresinde yeşillikler, akarsular oldukça fazla olduğu için insanlar bu mekânlarda huzur bulur. Meclis için seçilen sahrada otağ veya çadırlar kurulur, halılar ve kilimler serilir, yeme içme ile ilgili diğer hazırlıklar yapılır:

Beş on gün gezdi deşt ü kûh-sârı
Temâşa vü şikâr olmuşdı kârı (209/5532)

İgen hoş kışladur Berda' havâsı
Ferah sahrâsı vü hurrem fezası (72/1985)

Gezüp menzil-be-menzil deşt ü tağı
Kılurlardı teferrüc bâğ ü râğı (114/3106)

5.6. Pınar/Çeşme

Pınar ve çeşme kenarları meclis düzenlenen yerler arasındadır. Meclis düzenlenen yerde bulunan pınar ve çeşmelerden akan suların Kevser suyundan daha lezzetli olduğu vurgulanır:

Bınar ü çeşme illâ eyle sâfî
Ki Kevser şerbetinden suyu sâfî (62/1684)

Çemenler çevresi âb-ı revâne

Bînâr u çeşme havz-ı husrevâne (106/2906)

5.7. Dırahtistan

Ağaçlık yer anlamına gelen dırahtistan, meclisin düzenlendiği güzel yerlerden biridir. Genellikle akarsuların bulunduğu yerlerdeki ağaçlık alanlar tercih edilmiştir:

Diraht-istân-ı hûb âb-ı revâne

Aralık yerde havz-i husrevâne (62/1683)

5.8. Havuz

Havuz kenarları da meclis düzenlenen yerlerdendir. Bu havuzlar oldukça süslü, renkli ve gösterişli şekilde dizayn edilmiştir (s. 62/1690; s. 106/2915; s. 107/2958-2959; s. 62/1683)

Murassa'ortada bir cevherî havz

Ki etmez 'akl-ı dâna kıymetin havz (68/1870)

Şu denlü dökdi havza dürr ü cevher

Latîf ü pâk ü şeffâf ü münevver (106/2913)

5.9. Deyr

Deyr, daha çok dağ tepelerinde veya kasabaların dışında kurulmuş, hıristiyan râhip ve râhibelerinin yaşadığı binâ, kilise anlamlarına gelir. Mesnevide deyrlerin çevresinde yeşillik alanlar vardır ve buralar cenneti andırır:

Yakın bir deyr var adı perî-sûz

Yöresi pür çemendür cennet-efrûz (47/1259)

Mesnevide Şavur, Ermen'e gidip gelirken geçtiği yerlerde konaklar. Konakladığı yerlerden biri de kilisedir (s. 42: 1135-1151):

İrişdüginde Şâvûr ol diyâra

Henüz ön mevsim idi sebze-zâre (42/1141)

Var idi ol tağda bir deyr-i 'âli

Ki uçar kuş erürmezdi hayali(42/1145)

Bu râhipler anı hoş gördilerdi
Kamusı hizmetine turdıldardı (43/1150)

Ücevirler mücâvirlerden ol şîr
Ki âhû-çeşme kankı sebzedür yer (43/1151)

5.10. Mağara

Mesnevide meclis düzenlen mekânlardan biri de mağaralardır:

Ziyâret kıldılar deyr ü mağârı
Çıkup seyr eylediler sebze-zârı (47/1265)

5.11. Av Yeri

Meclis düzenlenen yerlerden biri de av yapılan yerlerdir. Avlanma alanına “şikârgâh” denir. Mesnevide Hüsrev birkaç kez ava çıkmıştır. Av yapılan yerde sultanlara yakışır bir çadır kurulur (96: 2617-2618).

Buyurdı kondı anda hayl ü hargâh
Gehî yol gözleyü gâh ederek âh (96/2617)

Binüp şâhîn bigi Şebdîzine tîz
Şikâr isteyü pervâz etdi Pervîz (96/2618)

Av düzenlenen yerler farklılık arz eder. Öyle ki Hüsrev, Şirin’i görmek için onun sarayına yakın bir mekânda av düzenler. Ava giderken Hüsrev’e askerler, hizmetçiler ve filler eşlik eder; fakirlerin faydalanması için altınlar ve gümüşler dağıtılır (s. 208-209: 5510-5532). Ayrıca Hüsrev, Aras nehri kıyısında kurdurduğu çadır içerisinde meclis tertip ettiği sırada bir aslan ortaya çıkar. Bu mekânda avlanma niyetiyle bulunmamasına rağmen Hüsrev aslanı öldürür (s. 116: 3143-3174).

Hüsrev gibi Şirin de avlanmaya çıkar. Avlanmaya çıkan Şirin’in yanında güzel kızlar da bulunur:

Geçince bir nice tağ ü beyâbân
Şol araya erer k’ol şâh-ı hûbân (96/2622)

Şikâr eder idi dil-berleriyle

Semen-sîmâ vü sîmîn-berleriyle (96/2623)

5.12. Otağ/Çetr/Serâ-perde

Otağ, padişahlık alametlerinden biri olarak kabul edilir (Özkan, 2005: 15). Padişaha ait olan çadır, diğer çadırlardan daha büyük, ihtişamlı, süslü ve daha gösterişlidir. Padişahlar kendilerine ait bu çadırlarda meclis düzenler ve seçkin misafirlerini ağırlar (s. 30/807; s. 73/2000; s. 225/5977; s. 72/1974):

İşâret eyledi şâvûra Şîrîn

K'otağ öninde düze çeng yerin (230/6113)

Kuruldu şâh için çetr-i hümâyûn

Oturdu çünkü buldı baht-ı meymûn (208/5510)

Serâ-perdeyle saldı sidreye zeyn

Ser-i nesrîne seyr etdi sumâteyn (152/4092)

5.13. Savaş Meydanı

Meclisler, bazen savaş meydanında savaşlardan önce, çoğu zaman savaş arasında düzenlenirdi:

Nice 'azm-i şikâr ü rezm edelüm

Uyalum cezm-i 'akla bezm edelüm (104/2854)

Yürürsen rezm için 'âlem tutarsın

Otursan bezme câm-ı cem tutarsın (27/710)

Behram-ı Çûbin, savaş hazırlığı yapan ordusuna moral vermek için zırh giyinip askerlerinin olduğu yere gelir. Ordusundaki askerler ve komutanlar ile birlikte vakit geçirir (84: 2297-2311).

Meger bir subh kim çerh-i zirih-pûş

Götürdi çînî kalkanını ber-dûş (84/2297)

Dedi iy pehlevânlar hâs erenler
Bu bezm âvâzına rakkâs erenler (84/2303)

6. Meclis Alanını Süslemek

Meclis alanını süslemek, meclis hazırlığının önemli aşamalarından biridir. Meclisin düzenleneceği alanın içi altından süsler ile süslenir ve mekân son derece çekici ve güzel hâle dönüştürülür:

Hemân sa'ât bezendi bezm-i şâhî
Müşerref kıldı tahtı vü külâhı (156/4176)

Buyurdu kim bezendi tâk u eyvân
Sipihre çifte urdu devr-i dîvân (242/6392)

Meclis yapılan yerler, gül ile süslenerek meclis yapılan mekân güzelleştirilir ve güzel kokması sağlanır:

Bezedi ol yeri Şâvûr-ı üstâd
Şu resme kim gören der cennet-âbad (106/2908)

Göz erdüğince gülden hırmen etdi
Sanasın tağ u taşı gül-şen etdi (106/2912)

7. Meclisin Süresi ve Zamanı

Meclisler, ihtiyaç görüldüğü zaman sabah, akşam, gece fark etmeksizin tertip edilmiştir. Akşam başlayan meclislerin sabaha kadar devam ettiği görülür (s. 113-114: 3094-3102).

Çü bulmuşlardı devrândan vefâyı
Gece erince sürdiler safâyı (114/3097)

Geceden subh olunca derd ü hasret
Seherden geceye-dek 'ayş ü 'işret (114/3098)

Hüsrev'in, Şirin ile kavuşmaları dolayısıyla tertip ettiği eğlenceler yedi gün devam etmiştir.

Yidinci gün buyurdu şâh kim mâh

Gerü öz menziline ergüre râh (241/6376)

8. Eğlence meclislerindeki etkinlikler

Eğlence meclislerinde alışkanlık haline gelen bazı etkinlikler de vardır. Bu etkinlikler: mecliste bahşiş vermek ve dağıtmak, saçmak; altın ve inci saçmak, bir başkasına kadeh vermek, hikâye anlatmak.

8.1. Mecliste Bezl ve Bahşiş

Meclislerin önemli etkinliklerinden biri padişahın bahşiş vermesi, saçıp dağıtmasıdır. Bahşiş dağıtmak, padişahın büyüklüğü ile birlikte cömertliğini göstermesi açısından önemlidir (Armutlu, 2016: 91):

Eyüye yavuza bahşiş hünerdür
Bu kesb-i hayr ise ol def^o-i şerdür (142/3847)

Çü her âyîni yetürdi yerine
Firâvân bahşiş etdi her birine (251/6601)

8.2. Altın, İnci Saçmak

Mecliste yapılması alışkanlık haline getirilen diğer etkinlik ise mecliste katılımcılara altın, gümüş, mücevherler saçmaktır:

Nisâr idişdiler dürr ü cevâhir
Ne cevher her biri bir necm-i zâhir (107/2950)

Nisâr eylediler şâh ayagina
Saçup ılduz bigi mâh ayagina (107/2953)

8.3. Kişiyeye Şarap Kadehi Vermek

Mecliste şarap sunmak görevi her ne kadar sakilere tahdis edilmişse de bazen meclisin ileri gelenleri de şarap sunar. Mecliste bir kişiyeye şarap sunmak, o kişi için büyük bir övünç kaynağıdır (Armutlu, 2016: 95):

Hümâyûn dilberi Şâvûra verdi
Mey-i sâfiyi san mahmûra verdi (251/6602)

KAYNAKÇA

- AKYIL, L. (2017). Osmanlı Devleti'nde Siyasi Ritüeller, *International Journal of Academic Value Studies*, 3(17), 205-212., Doi: <http://dx.doi.org/10.23929/javs.661> (Yayın No: 3755896).
- ARMUTLU, S. (2015). Erken Dönem Farsça Mesnevilerde Bezm I, Doğu Esintileri İranoloji, *Fars Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 3, 2015/11, Erzurum 2015, s. 57-133.
- ARMUTLU, S. (2016). Erken Dönem Farsça Mesnevilerde Bezm II, Doğu Esintileri İranoloji, *Fars Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 4, 2016/2, Erzurum 2016, 37-105.
- BAHADIR, S. C. (2012). 16. Yüzyıl Klasik Türk Şiirinde Şarap ve Şarapla İlgili Unsurlar. İstanbul.
- ÇUKURLU, T. (2017), *Dîvân Şâirinin Gülistân/Gülzâr/Gülşen Mefhumu*, *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, Vol: 3, Sayı: 2, (69-85).
- KANAR, M. (2015), *Farsça Türkçe Sözlük*, Say Yay. İstanbul.
- BOZKURT, Nebi (2000), "Meclis", *Diyanet İslam Ansiklopedisi (DIA)*, C. VIII, TDV. Vakfı Yay, İstanbul, s. 241-243.
- ÖZKAN, Ö. (2005). *Divan Şiirinde Sosyal Hayat (14 ve 15. Yüzyıl)*, Yayımlanmış Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi SBE.
- TİMURTAŞ, F. K. (1963) *Şeyhî'nin Hüsrev ü Şîrin'i İnceleme-Metin*. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi.
- TÖKEL, D. A. (1998). *Divan Şiirinde Mitolojik ve Efsanevî Şahıslar*. Yayımlanmış Doktora Tezi. Samsun: Ondokuzmayıs Üniversitesi.
- TURAN, F. A., MİNAVARKIZI, A. P. (2016). Türk Halklarının Folklorunda Müzik Aletleri ve Onlarla İlgili Mitik Anlatılar, *Bilig*, s. 309-326.
- TUTU, S. B. (2011). "Evliya Çelebi'nin Kaleminden Batılı Müzik Unsurları". *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi / Journal of Turkish World Studies* 11.2 (2011): 215-26.